

Anders Engman fényképe a rejtélyes rajzolóról

SÜMEGI GYÖRGY

2006 óta sokan tették föl a kérdést: ki lehet a Nagykörút közepén, hordozható széken ülő, kalapos, zárkózott úr, aki a káoszban rezzenéstelen nyugalommal rajzol? Ki ez a különös körülmények között is a rombolásról rajz-felvételt készítő férfi? Ki a *Rajzoló férfi a romos pesti utcán*¹ Anders Engman fényképén? A felvétel készítőjét, az 1933-ban Stockholmban született és ott élő, dolgozó Anders Engman fotográfust levélben kérdeztem az 1956 őszi buda-pesti útjáról.

– Hány napot töltött el Budapesten 1956 októberében?

– Október 29-én, kora reggel érkeztem Budapestre, és november 1-jén, késő este hagytam el a várost. Tehát összesen négy napig voltam ott, a *Se* („Lásd”) című svéd képes újság megbízásából. Pár száz képet készítettem, mindegyik fekete-fehér volt.

– Milyen élményeket őriz a forradalomról, a budapesti útjáról?

– 1956-ban huszonhárom éves voltam, és a magyar forradalom a második nagy külföldi munkám volt. Az első Erzsébet királynő koronázása volt, három évvel korábban.

Életemben először 1956-ban, Budapesten találkoztam az erőszakos halállal, először láttam utcán heverő holttesteket. Az évek során Svédország-szerte és külföldön is sok előadást tartottam a fotós újságírásról, és minden ilyen alkalommal kiemeltem azt a meleg fogadtatást, amiben Magyarországon részesítettek az emberek.

– Megszólította-e a romos pesti utcán rajzoló fényképezés előtt, beszélt-e vele, vagy természetes volt, hogy a megkérdezése nélkül portrét készítsen róla?

– Nem, nem beszéltem vele. Azt hittem, svájci magazin-illustrátor. A képet egy Hasselbladdal készítettem, 25 cm-es objektívvel, azaz nem mentem közel hozzá. (Engman Budapesten használt, akkori csúcstechnikájú kamerája biztosította számára a távolról is éles felvételek, akár portrék készítésének a lehetőségét. S. Gy.)

Már hatvan éve dolgozom fotóriporterként, de mindmáig azok a budapesti képeim állnak legközelebb a szívemhez. Néhány közülük, mintegy húsz darab, itt-ott kiállításra kerül, legutóbb 2015-ben Göteborgban, a nemzetközi könyvvásáron 90 000-en látták őket. Talán még a következő információ érdekes lehet. Valamikor a hatvanas években talán húsz darab, a forradalomról készített fényképet adományoztam dr. Szikossy Ferencnek a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történelmi Múzeumában.²

Anders Engman post scriptum még hozzátette: „2006-ban, a forradalom 50. évfordulóján a Magyar Köztársaság kintüntetett a

Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztrel az 1956-ban készített képeimért, amire azóta is nagyon büszke vagyok”.

Az 1956-os forradalom képzőművészete (az 1956–1990 között keletkezett művek a forradalom mellett itthon és külföldön) kutatása közben régóta foglalkoztatott a kérdés: kit ábrázol ez a fénykép. Csak sejtésekig, a feltételezésekig, ám dokumentumokkal alá nem támasztható, bizonytalan válaszokig jutottam.

Jött azonban egy szerencsésnek tűnő fordulat. Szekeres Béla kiállításának az előkészületeiből, az unokájától került hozzám néhány 1910–11-ben készült fényképfelvétel Amberg József (1890–1972?) iparművészről, aki 1907-től 1910-ig díszítő festést tanult az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolában.

Tanulmányai idején Bossányi Ervin, Ripszám Henrik és Szekeres Béla baráti körébe tartozott. Az utóbbival a kereskedelmi minisztérium közvetítésével „megbízást kaptak igen előnyös feltételek mellett Rio de Janeiróba, hogy ott a miniszterelnöki palotát freskókkal díszítsék. A két törekvő és vállalkozó fiatal magyar már meg is érkezett Brazília fővárosába, s munkáik kartonjait az ottani bírálóbizottság teljes meglepedésére el is készítették. A miniszterelnöki palotát Jermann nevezetű magyar származású építész építette. Szekeres és Amberg öt hónapot töltenek Rio de Janeiróban”.³ Az akkor 20–21 éves Ambergől fennmaradt három fénykép, és ezek alapján úgy véltük, hogy ő lehetett az 1956-ban a Nagykörúton rajzoló férfialak. A föltételezést megerősítette a biológus-antropológus szakvéleménye, mely szerint „a képek összehasonlító morfológiai elemzése alapján állítható, hogy az Amberg Józsefet ábrázoló hiteles képek összefüggésbe hozhatók a budapesti Nagykörúton 1956. október 29. és november elseje között kalapban ülő rajzoló férfi képével, különösen a száj és az áll tájéka, valamint az arc és az orr hasonló jellege miatt”.⁴

A Magyar Nemzeti Múzeum 56-os kiállítása⁵ fogadó képeként Anders Engman felvételét nagyították föl. A kiállításon szereplő András Tibor (1921–2000) fia izgatottan közölte velem a megnyitón, hogy a fénykép az ő édesapját ábrázolja. Több-éves kutatásaim, keresésem, a rejtélyes rajzoló Amberg József személyével történő azonosítási kísérlete (amit a nagyszámú 56-os városképe is megerősített) egy pillanat alatt megdőlt. Egyértelműen kiderült, hogy András Tibor rajzolt valamikor október 29. és november 1. között Anders Engman kamerája előtt a Nagykörúton, a romok között, a lakásától nem messzire. (E napokból három dátumozott rajza maradt fenn.) András Tibor gyermekei és az őt jól ismerő, közeli rokonai kizárólagosan és

© ANDERS ENGMAN

egyértelműen vele azonosítják a fényképen látható rajzoló. Még az öltözetét (fekete kalap, munkáskabát, szandál) és a használati tárgyait (fémváz, vászon ülökés szék, rajzszerének táskája) is fölismerték, hozzá kötötték. Vallomásukat teljes körűvé teszik az András Tiborról készült korabeli fényképek, amelyek Anders Engman portréjával azonos arcot tükröznek. Megnyugtató, hogy sikerült ezt a ritka, történelmi értékű fényképet megfelelően adatolni. ■

Jegyzetek

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár, ltsz.: 92. 266 Megjelent: Jalszovszky Katalin: Az 1956-os forradalom fotográfiái a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtárában. In: '56-os fényképek gyűjteményekben. Szerk.: Ká-kóczy András, Sümei György. Miskolci Galéria, Miskolc, 2007. 137.

² Összesen tizennégy Anders Engman-fényképet őriz a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtára, mindegyik hátoldalán ott van az alkotó nedves bélyegzője.

³ (Magyar iparművészek Braziliában). Pesti Hírlap, 1911. szeptember 2.

⁴ dr. Susa Éva: Szakértői vélemény fényképek alapján. Budapest, 2016. május 13. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár 390-11-1-1/16 TF.

⁵ Rejt/jel/képek '56 – A forradalom titkos művészete, 2016. június 23. – november 15.